

Tengerhajászi tórköpek fejlődése a kájjápkori Európaiban

Hozzáadta: lakosm
2004. október 19. Kedd 19:34

Szlatki Katalin cikke, melynek eredeti változat http://lazarus.elte.hu/~zoltorok/oktat/2000/szlatki/szlatki_katalin.htm címen olvasható.

A legkorábbi fennmaradt kájjápkori tengerhajászi tórköpek az 1300-as évek elejéről származnak, és mondhatjuk, hogy minden ájtmenet nélkül, kartográfiai ájdonságként tőntek fel a Földközi-tenger tórságában, de formai fejlettségük és viszonylagos pontosságuk sejteti ennek ellenkezőjét. Eredetükre vonatkozólag azonban nincs máig általánosan elfogadott magyarázat. Számos szakértő úgy véli, hogy ezek a 13. sz. végén tőntek fel a hajászi szárazságleteinek kiegészítésére, mások szerint már sokkal korábban látezhettek, és megint csak mások az arab tórköpekész-től befolyásának tulajdonják megjelenésüket. A legvalószínűbb talán, hogy a tengerhajászi tórköpek az érott vitorlás átmutatás folyamatában alakultak ki.

Az első érott hajászi átmutatás periplusz.

A klasszikus időkben a tipikus navigációs átmutatás, a periplusz vagy "partmenti kalauz" adott leírást egy átról. Az első peripluszok inkább átibeszámolás voltak, és nem csak a partokról, kikötőkről, kikötők kájjáptti tájvolságokról adtak leírást, de megemlítenek a parttól távoli vidékeket is. Kr.e. 450-ből származik a legrégebb fennmaradt periplusz Hanno kászátában. Leírja az utat déli felé Gibraltártól Afrika nyugati partja mentén egészen az 50. sz. 70. 4-5. sz. ből ismertek karindai Száxlax peripluszai a Földközi-tenger és a szomszédos tengerek partvidékéről.

A peripluszok csupán mint ársos feljegyzések szolgáltak, mivel egyetlen tórköp sem ismert, mely későbbre volna kájjápttel. Vannak elképzelések, hogy egyes periplusz-szerzők használtak tórköpeket, mikor a feljegyzéseket árták, mint például Marcianus Heraclensis (Kr.u. 5. sz.). Gárrág ársók megemlítenek speciális peripluszokat, melyeket a mai kutatás "rajzolt periplusz"-oknak vagy tengeri tórköpeknek neveznek, de valószínűbb, hogy a hajászi tórköpek egy későbbi időkben tőntek csak fel.

A portolán

Az irányt használatlának elterjedése a 13. sz. kájjápttől jelentős befolyással bír a tengerhajászi tórköpek fejlődésére. A régi periplusz fokozatosan átalakult a kájjápkori portolánná. A "portolano" itáliei hajások által használt hajás kalauz volt, mely vitorlás átvonalakat árt le kikötők kájjáptt, feltűntette a szembejövő tengerparti objektumokat segítőve a tájkozódást, és árt a navigációs veszélyekről. A portolánt néha partvonalrajzok és kikötők kájjápttől kájjápttől vázlatok későbbre. Nincsenek ilyen fajta portolánjaink a korai kájjápkorból, de egy kicsivel későbbre a néhánny - tő korábbiak másolatai - fennmaradt. Egy tipikus példa Leonardo Dati (kb. 1360-1425) La Sfera c. máve 1422-ből, melyet vers formában árt. Leírást ad a világról, tájkozót a kájjápkori navigációs átról, az irányt és és máis tengerész mászerek használatláról, és hozzáad mindenféle, az utazások során ásszegyűlt, megfigyelést tórköpszerző sorozatával illusztrálva. (Számos tudás ezeket a vázlatokat testvére, Goro, munkájának tulajdonja.) A rajzokon feltűnnek kikötők, partfokok, szigetek, ásszekapcsolva vonalakkal és ezen pontok kájjáptti tájvolságok számjegyekkel megáva. Az isolario

Nemcsak a kájjápttől szárazföldi kikötők kájjápttől látezték vitorlás átmutatás, hanem ezek és a Földközi-tenger szigetei, valamint a kájjápttől tengerek szigetei kájjápttől is, ágy megszáletett az isolario, azaz szigeteket ismertető kájjápttől. A legrégebb fennmaradt isolario Cristoforo Buondelmonte 1420-ből ránkmaradt Isolario-ja a gárrág szigetvilágról. A szigetek és kikötők rajzain kájjápttől a nagyobb szárazföldi területek tórköpeit is tartalmazza, illetve egy világtórköp. Ezen kájjápttől fontosságát jelzi, hogy a 15. sz.-ban, rávíddel a nyomtatás feltalálása után, kinyomtatták áket. Az első nyomtatott isolario Bartolomeo Zamberti, vagy ahogy magát nevezte, Bartolomeo dalli Sonetti 1480 kájjápttől, a gárrág szigetvilágról kászál Isolario-ja 49 darab fametszetes tórköppel, amely 1485-ben jelent meg nyomtatásban.

Az első tengerhajászi tórköpek a "Carte Pisane" és az ávszám megjelenése a hajászi tórköpeken

Nem tudjuk pontosan, hogy a hajások mikor kezdtek tórköpeket használni ártjaik során. A legkorábbi fennmaradt tórköpeken nincsenek ávszámok. A ma látező kájjápttől legrégebbinek tartott az áon. Carte Pisane a 13. sz. végén genovai tórköpkész kászátában. A Földközi-tengert ábrázolja a Fekete-tengertől az Atlanti-óceánig. Előg Földközi-tengeren, későbbre egzakt Gibraltártól Bruges-ig, és zavaros Anglia déli partvidékén, mely alig ismerhet tórköp jellegzetes elemei kájjápttől szerepel a kátt kájjápttől rajzolt irányvonal-hálót (Szardnia ill. Kis-ázsia partjainak kájjápttőlben levő kájjápttől pontokkal), valamint a kátt kájjápttől kájjápttől levő területet lefedő négyzethálót, melyek tisztázatlan.

Az első olyan tengeri tórköpek, amelyeken már szerepel ávszám, Petrus Vesconte-től (Genova) származnak 1311-ből. Ezt kájjápttől Angelo de Dalorto katalán tengeri tórköpe 1330 kájjápttől, majd 1339-ben Angellino Dulcert katalán tórköpe

törképe a Földközi-tenger keleti részéről, a Messinai-szorostól Palesztináig az első fennmaradt nyomtatott portolántörkép. A második kiadás 1542-ben jelent meg, és 1558-ban Matheo Pagano megjelentetett egy újabb kiadást. Mivel kevés kutatóst folytattak ezen törképek eredetét illetően, nehéz megmondani, mely portolánok szolgálták forrásul. A Ny-Európa szíriái köré

A Ny-Európaiban a navigáció segédesszéi fejlődése hasonló utakon haladt, mint a Földközi-tenger törés. Az itteni országokban is létezett a portolano megfelelője (pl. a németeknél Seebuch, a hollandoknál leeskaart, az angoloknál "rutter"), mely szintén navigáció kalauzul szolgált, hajzási irányokkal kikötésig a kereskedelmi vonalak mentén. Az első kiadatott kalauz 1532-ből és 1541-ből származik, melyeket Amszterdamban nyomtattak ki. A 15. sz. második felét ezeket kiegészítették a partvonalak kissé egyszeresített vázlaival vagy a partvonalak a tengeren hajzási szíriái megmutatói látnyrajzáival. Ilyen pl. egy francia tengeri kinyv 1497-ből, mely felidőzi Dati vagy Buondelmonte köriratainak vázlaival.

Bár a legkorábban nyomtatott tengerhajzási törkép éppen a törésben Jan van Hoirne 1526-os törképe, a Caerte de Oostersche zee, Antwerpenben nyomtatva, 1544-ig nem találunk olyan tengeri kinyvet, mely törképet is tartalmazna. Cornelis Anthonisz amszterdami festő, hajás és hidrogáfus 1544-ben megjelenő Caerte van Oostlant c. munkája az első. Ettől kezdve a tengeri kinyvekben a hajzási vonalak leírásaihoz rendszeresen csatoltak törképeket is. Az első nyomtatott tengeri atlasz

Lucas Janszoon Waghenaer holland hajás és szegytette és 1584-ben Leidenben kiadta a Spiegel der Zeevaerdt c. törképgyűjteményt, Jan van Doetecum metszeteivel, mely azon kívül, hogy az első nyomtatott tengeri atlasz volt, már a Földközi-tengeri törképészetben. Népszerűségét és nagyszerűségét mutatja, hogy a kinyvetkezés nemcsak Hollandiában, de Angliában, Németországban, és Franciaországban is számos kiadásban megjelent. Az első angol fordítás 1588-ban jelent meg Londonban Sir Anthony Ashley által. Olyan irás volt a népszerűség, hogy Waghenaer neve elangolosodott és "Waggoner"-ként bekerült az angolba, mint a tengerhajzási törképek gyűjtés neve. Nemcsak, hogy csökkentette a második közzétett törképeken elküvetett hibák valószínűségét, de bevezette a hajzási szíriái fontos jelenségek, mint pl. molyok, zónyok és egyéb veszélyek, navigáció jelzők, horgonyzóhelyek szíriái használandó törképi jelzők egy szöles skáláját, melyek mind a mai napig használatosak a tengerhajzási törképeken.